

# Oases tussen buitenwijken zonder stad

Dat is in grote lijnen de ontwikkeling waarover ruimtelijke ordenaars op dit moment felle discussies voeren. Zij vragen zich af op welke manier de ruimte moet worden ingericht om deze ontwikkelingen op te vangen. De Deltametropool is een van de vele gelanceerde concepten in deze context. Het ziet er naar uit dat een compromis wordt gesloten tussen enkele visionaire beelden, met als resultaat datgene waar die beelden afzonderlijk strijd tegen leveren: een ongestructureerd en identiteitloos stedelijk landschap.

Voordat die richting wordt ingeslagen, is het belangrijk om stil te staan bij de manier waarop de ruimte feitelijk is gestructureerd en welke identiteiten daarin vervagen of geboren worden. Bestaat er nog zoiets als 'stedelingen' en 'dorpelingen'? Wat zijn de alternatieven voor de echte stadswijken en authentieke dorpen die vroeger elkaars tegenpolen vormden?

## OVERDREVEN

Een eerste verkenning van het terrein doet vermoeden dat de ontwikkeling richting een stedelijk veld of Deltametropool vooral niet moet worden overdreven. Mensen zijn gebonden aan tijd en ruimte en onderzoek toont aan dat mensen in hun verplaatsingsgedrag helemaal niet zo breed zijn georiënteerd. Wanneer individuele verplaatsingen over relatief grote afstanden bij elkaar worden opgeteld, ontstaan patronen die nog altijd sterk rond steden zijn gecentreerd. Wat betreft verplaatsingen en vervoersplanologische vraagstukken heeft het concept 'stadsgewest' nog niet afgedaan.

Ook wat betreft identiteit is een stedelijk veld op het eerste gezicht ver te zoeken. Er zijn bitter weinig mensen die zich een 'Randstedeling' voelen en al helemaal geen mensen die zich identificeren met een Deltametropool, een Stedenland-Plus, een stedelijk netwerk of een corridor. Het stedelijke landschap bestaat zowel in termen van verplaatsingen als identiteit nog altijd uit kleinere afzonderlijke ruimtelijke eenheden.

Tussen die ruimtelijke eenheden bestaan echter wel sterke identiteitsverschillen, en het interessante is dat die identiteiten sterk veranderen onder druk van bepaalde ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkelingen. De ruimte krijgt vanuit dat oogpunt wel degelijk een heel andere structuur, die breekt met het oude patroon

STEFAN METAAL\*

**Ruimtelijke identiteit was vroeger niet zo ingewikkeld: je had stedelingen en dorpelingen, en die woonden in steden en dorpen.**

**Dit oude patroon van stad en land lijkt te zijn doorbroken. In plaats van afzonderlijke steden als voornaamste ruimtelijke eenheden, ontstaat een ingewikkeld netwerk van verschillende binnensteden, nieuwbouwwijken, dorpskernen, winkelcentra, oude suburbs en kantoorlocaties, waarbij geen van die plaatsen vanzelfsprekend het centrum vormt. Een dergelijk complex landschap is niet meer een stad of een verzameling van steden, maar een stedelijk veld.**



Landelijk wonen.

van stad-land. Hoofddorp, Zoetermeer en Alphen a/d Rijn zijn absoluut buitenwijken, maar het is niet duidelijk waarvan precies. De Randstad bevat dus niet alleen steden en dorpen, maar ook buitenwijken zonder stad en iets dergelijks kan ook worden gezegd van sommige kantoorlocaties en bedrijventerreinen. Maar dat is niet het enige. Ook de plaatsen die van oudsher een sterke identiteit hebben, veranderen van karakter. In stadswijken wonen mensen nog maar zo kort op één adres, dat men zich kan afvragen of ze de tijd

hebben om een 'stedeling' te worden, terwijl de bewoners van ver verwijderde groeikernen het oude stadsaccent veel beter lijken te beheersen. Omgekeerd verhuizen voormalige inwoners van steden steeds vaker naar dorpen, maar het is de vraag of zij daar ooit echte 'dorpelingen' zullen zijn en omgekeerd, of de dorpen daardoor ooit echte 'suburbs' zullen worden.

Wat betreft deze onduidelijkheid van identiteit is er overeenkomst met andere dan ruimtelijke aspecten van het leven. Net als eten, muziek,

kleding of andere identiteitverschaffers die nog niet zo lang geleden voor zich leken te spreken, staat het voor mensen veel minder vast op welke plekken zij zich in hun leven zullen begeven en met welke zij zich identificeren. Zo moeilijk als het is om de vraag te beantwoorden: 'wie zijn wij?', zo moeilijk is het om de vraag te beantwoorden: 'waar zijn wij?'

## SPIJKERBROEK

Op deze manier is de diversiteit of onduidelijkheid van ruimtelijke identiteiten onderdeel van bredere maatschappelijke ontwikkelingen. In de eerste helft van de eeuw was het voor de groeiende middenklasse nog een privilege om in chique restaurants te eten, een statig pak aan te schaffen, of in een suburb te mogen wonen. Wie het zich kon veroorloven volgde het voorbeeld van de rijken. Sinds de jaren zestig is de middenklasse echter aanzienlijk gedifferentieerd. Er is niet langer sprake van een eendimensionale hiërarchie tussen hoge en lage klassen; er zijn vele 'klassenfracties' die hun identiteit in verschillende richtingen zoeken. Hoewel veel mensen een chique restaurant nog steeds beschouwen als het toppunt van culinaire ervaring, zijn er steeds meer mensen die net zo lief kiezen voor Thais, Mexicaans of Japans, omdat zij zich op die manier ook een interessante identiteit kunnen aanmeten. Een tweedehands colbert met spijkerbroek doet het in bepaalde kringen zelfs beter dan een maatpak.

Deze differentiatie van levensstijlen heeft in de ruimte echter weinig kansen gekregen. In de periode dat op andere terreinen het aanbod zich begon te verbreden, wilde de overheid vooral beheerst bouwen uit angst voor uitdijende steden en tomeloos bouwen op het platteland, terwijl de projectontwikkelaars en institutionele beleggers het imago van onroerend goed als 'veilige belegging' probeerden hoog te houden. Vanuit dit conservatisme is vastgehouden aan het oude hiërarchisch denken over levensstijlen, namelijk dat de middenklasse niets anders wil dan het comfort van de hoge klasse evenaren, in de vorm van een rustig sububaan woonmilieu. Men hoeft maar een blik in een supermarkt, muziekhandel of kledingzaak te werpen om te begrijpen dat dit een volkomen onjuist mensbeeld is. Natuurlijk zijn er nog steeds mensen die niets liever willen dan een rijtjeshuis, zoals er ook mensen zijn die niets liever willen dan een rollade, James Last of een ruitjespak, maar die vormen beslist niet de meerderheid van de bevolking. Stelt u zich eens voor hoe de winkels er zouden uitzien als de detailhandel hetzelfde model had gevolgd als de woningmarkt.

## VERDRINGING

De vraag in de woningmarkt spitst zich dan ook niet toe op rijtjeshuizen, maar op binnensteden, oude stadswijken, dorpen en oude suburbs. De schaarste van dergelijke aantrek-



Een woestijn van rijtjeshuizen.

kelijke woonmilieus heeft ingrijpende gevolgen in de vorm van onbedoelde verdringingseffecten. De middenklasse is daarbij zowel aanstichter als slachtoffer.

De vraag naar eten, muziek of kleding is de laatste jaren op een tamelijk 'revolutionaire' manier gedifferentieerd geraakt. Waar de middenklasse ooit klakkeloos het voorbeeld van de rijken volgde, begon diezelfde middenklasse zich nu juist uitdrukkelijk tegen dat model af te zetten. Het werd dus bij uitstek oninteressant om met een rollade, James Last of ruitjespak aan te komen zetten en dat gold ook voor het rijtjeshuis; het schrikbeeld werd huisje-boompje-beestje. Dit afzetten tegen de middelmaat is niet kenmerkend voor de hogere inkomensgroepen, maar vooral voor de middeninkomens zelf.

De middenklasse is dus de aanstichter van de trend tot differentiatie. Binnensteden en oude suburbs waren altijd al duur en worden nu steeds onbereikbaar voor de middenklasse. Dat geldt niet voor dorpen en oude stadswijken. De 'herwaardering' van deze woonmilieus leidt samen met enkele andere ontwikkelingen tot de verdringing van de originele bevolking. Oorspronkelijke stedelingen en oorspronkelijke dorpelingen voelen zich genoodzaakt om naar een nieuwbouwwijk elders te verhuizen, omdat de nieuwe stedelingen en nieuwe dorpelingen de prijzen opdrijven.

Daar blijft het echter niet bij. Aanvankelijk verdringen zij daar de oorspronkelijke bevolking, maar door de schaarste van het aanbod prijzen zij vervolgens zichzelf rap uit de markt. Het resultaat is dat ook grote delen van de middenklasse uiteindelijk zijn aangewezen op de rijtjeshuizen die zij zo verafschuwen. Om die reden wonen in de buitenwijken naast een minderheid van echte buitenwijkers die echt voor het rijtjeshuis kiezen, ook grote aantallen stedelingen en dorpelingen, zowel van de oorspronkelijke als de nieuwe variant. Die wonen daar in zekere zin onvrijwillig.

Terwijl in de supermarkten kan worden gekozen uit twintig soorten vruchtenyoghurt, is in de ruimtelijke ordening vastgehouden aan het volstrekt onjuiste mensbeeld van de rijtjeshuis-mus. Daardoor heeft een omkering plaatsgehad in het stedelijk landschap die vaak wordt genoemd, maar onvoldoende belicht wordt. Waar stad en dorp vroeger tegenover elkaar stonden in de ruimtelijke hiërarchie, staan zij nu zij aan zij tegenover de woestijn van rijtjeshuizen. Zij vormen de oases tussen de buitenwijken zonder stad.

\*Stefan Metaal is als promovendus verbonden aan het Amsterdam study centre for the Metropolitan Environment (AME) van de Universiteit van Amsterdam.